

Ötekiliği Kucaklamak: Mega-üst Kimlikler, Sosyal Kategorizasyon ve Gruplar Arası İlişkiler

Zafer Güney Çağış¹

Çağış, Z. G. (2022). Ötekiliği kucaklamak: Mega-üst kimlikler, sosyal kategorizasyon ve gruplar arası ilişkiler. *Nesne*, 10(24), 278-293. DOI: 10.7816/nesne-10-24-07

Anahtar kelimeler
Mega-üst kimlikler,
sosyal
kategorizasyon,
kalıpyargı, önyargı,
ayrımcılık

Öz

Bireylerin üyesi oldukları sosyal kategoriler benliklerinin önemli parçalarını oluşturur. Bu nedenle herhangi bir gruba üye olmak kişilerin algılarını, motivasyonlarını ve tutumlarını etkiler. Ayrıca sosyal grup üyelikleri, gruplar arası davranış ve sosyal çatışmanın aşırı biçimleriyle de yakından ilişkilidir. Başka herhangi bir nedene gerek kalmaksızın sosyal kategorizasyonlar modern gruplar arası ilişkilerde önyargı, ayrımcılık ve gruplar arası çatışma için yeterlidir. Özellikle etnik ya da dinsel kimlikler gibi tek bir öncül sosyal kategoriye göre farklılaşan toplumlarda bu grup üyeliklerinin yıkıcı sonuçlar doğurduğu ancak kapsayıcı kimliklere sahip olmanın kategorizasyon temelli gruplar arası olumsuz ilişkileri azaltabildiği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın temel amacı, sosyal kategorizasyon temelli gruplar arası olumsuz ilişkileri azaltıcı etkiye sahip ve en az kapsayıcı olanı bile tüm insanları kapsayan *mega-üst kimlikleri* bir araya getirip alanyazına kaynak sağlamaktır. Bu amaçla mevcut çalışmada sosyal kategorizasyonun gruplar arası ilişkilerdeki yeri ele alınmış ve “kapsayıcı kimlik”, “meta-kişisel benlik”, “tüm insanlıkla özdeşleşme”, “sakin benlik” ve “ekolojik kimlik” olmak üzere *mega-üst kimlikler* sunulmuştur. Mevcut çalışma bu kimliklerin bir arada ele alındığı ilk çalışmadır. Bu nedenle alanyazındaki ilgili eksikliği giderir ve gelecekte yürütülecek çalışmalar için kaynak sağlar niteliktedir. Bu kapsayıcı kimliklerin ilişkili olduğu psikolojik faktörlerin Türkiye örnekleminde incelenmesinin ilgili alanyazına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Embracing Otherness: Mega-superordinate Identities, Social Categorization and Intergroup Relations Abstract

Keywords
Mega-superordinate
identities, social
categorization,
stereotype,
prejudice,
discrimination

The social categories that individuals are members of form important parts of their selves. Therefore, being a member of any group affects people's perceptions, motivations and attitudes. In addition, social group membership is closely associated with intergroup behavior and extreme forms of social conflict. Without any other reason, social categorizations are sufficient for important social issues such as prejudice, discrimination and intergroup conflict in modern intergroup relations. Especially in societies that differentiate based on a single primary social category such as ethnic identity or religion, membership in these groups causes negative consequences. However, inclusive identities can reduce negative intergroup relations based on categorization. For this reason, the main purpose of this study is contributed to the literature by bringing together *mega-superordinate identities* that have the effect of reducing negative intergroup relations based on social categorization. For this purpose, in the present study, the importance of social categorization in intergroup relations was emphasized and *mega-superordinate identities* such as "inclusive identity", "meta-personal self", "identification with all humanity", "quiet ego" and "ecological identity" were presented. The present study is the first study that these identities are discussed together. For this reason, it fills the relevant gap in the literature and provides resources for future studies. There are very few studies related to these identities in the Turkish sample. Therefore, examining the psychological factors associated with such inclusive identities in the Turkish sample would contribute to the relevant literature.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 23 Şubat 2022

Düzeltilme tarihi: 14 Mayıs 2022

Kabul tarihi: 01 Haziran 2022

DOI: 10.7816/nesne-10-24-07

¹ Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, zaferguneycagis(at)mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8795-9000

Neredeyse tüm hayvanlar türün diğer üyelerine ihtiyaç duyar. Çünkü diğerleriyle birlikteyken hayvanın avlanma ihtimali artarken av olma ihtimali azalır. İnsan türünde bilincin gelişmesiyle birlikte grup üyelikleri bu iki temel amacın ötesine geçmiştir. İnsandaki soyut düşüncenin gelişmesi, insanların kendilerini özel bir grubun üyesi olarak değerlendirme yetisini de beraberinde getirmiştir. Böylece insanlar kendi gruplarının diğer gruplarla benzerlik ya da farklılıklarına odaklanabilir, diğer grup üyeleri hakkında çeşitli düşünceler geliştirebilir ve diğer grup üyelerine nasıl davranacaklarını tasarlayabilir hale gelmişlerdir (Leary, 2019). Diğer bir deyişle zihinsel faaliyetlerin gelişmesiyle birlikte gruplar arası ilişkiler, insanların kendilerini hangi gruplarda kategorize ettiklerinden etkilenir hale gelmiştir.

Sosyal kategorizasyon, insanları çeşitli özelliklerine göre gruplara ayırma sürecidir ve Sosyal Kimlik Kuramı'na göre sosyal kimlik oluşumunun ilk aşamasını oluşturur (Tajfel ve Forgas, 2000). Kurama göre bireyler kendilerini konumlandıkları grupla özdeşim kurar ve kurulan özdeşim bireylerin sosyal kimliklerini oluşturur (Demirtaş, 2003). Ayrıca kurama göre sosyal kategorizasyon işlemiyle bireyler kendilerini içinde kategorize ettikleri grubun üyelerini “biz”, grubun dışında kalanları ise “ötekiler” olarak algılar (Leonardelli ve Toh, 2015). Olumlu bir benlik algısı oluşturmak amacıyla “biz” ile “ötekiler” arasında karşılaştırma yapar ve bu karşılaştırma sonucu iç grup üyelerini olduğundan daha olumlu algımlarken dış grup üyelerini daha olumsuz algılama eğilimine girerler. Sosyal baskınlık yönelimi ve yetkecilik gibi bireysel faktörler gruplar arası ilişkileri olumsuz etkilese de (Altemeyer, 1996; Pratto ve Shih, 2000) Sosyal Kimlik Kuramı'na göre gruplar arası olumsuz ilişkilerin temel nedenini sosyal kategorizasyon sonucu oluşan bu “biz” ile “ötekiler” arasındaki ayrım oluşturur (Tajfel ve ark., 1971). Çünkü insanlar sosyal kategorizasyon işleminden kaçınamazlar ve kaçınamadıkları kategorizasyon sonucu “ötekiler”e yönelik olumsuz tutum geliştirirler.

Alanyazın incelendiğinde sosyal temas ve kategorisizleştirme gibi modellerin sosyal kategorizasyonun neden olduğu gruplar arası olumsuz ilişkileri iyileştirmede yeterince işlevsel olmadığı görülmektedir (Park ve Judd, 2005; Yanbolluoğlu, 2018). Oysa kapsayıcı sosyal kimlikler, bireylerin kendilerini “ötekiler”i de kucaklayan bir “biz” kategorisinde konumlandıklarını sağlar. Böylece salt belirli gruplara üye olmanın getirmiş olduğu olumsuz sonuçlar azalır. Örneğin, Stone ve Crisp'in (2007) yürüttükleri çalışmada Avrupalı üst kimliği ile özdeşleşmenin İngiliz alt etnik kimlik yanlılığını azalttığı görülmüştür. Benzer şekilde Sparkman ve Hamer'ın (2020) yürüttükleri çalışmada da kendini diğer insanlar ile ortak özelliklerine göre tanımlamanın, diğer bir deyişle insanlık sosyal kimliği ile özdeşleşmenin, gruplar arası düşük olumsuz tutumla ilişkili olduğu görülmüştür. Kapsayıcı kimliklere sahip olmanın gruplar arası ilişkilerdeki bu etkileri nedeni ile bu çalışmada etnik ya da dinsel kimlikler gibi sosyal kimlikleri kapsayan *mega-üst kimlikler* ve bu kimliklerin özellikle gruplar arası ilişkilerdeki etkileri sunulmuştur. Bu amaçla mevcut çalışmada ilk olarak “Sosyal Kategorizasyon: Kalıpyargı, Önyargı ve Ayrımcılığın Kökeni” başlığı altında sosyal kategorizasyonun gruplar arası olumsuz ilişkilerdeki yeri vurgulanmıştır. Sonraki “Sosyal Kategorizasyon ve Gruplar Arası İlişkiler” başlığı altında ise gruplar arası ilişkileri sosyal kategorizasyon temelli ele alan Sosyal Kimlik Kuramı'na yer verilmiştir. Daha sonra “Gruplar Arası Olumsuz İlişkileri Azaltmaya Yönelik Müdahaleler” başlığı altında kısaca Temas Kuramı'na değinilip temasın gruplar arası ilişkileri iyileştirmede yeterince işlevsel olmadığı vurgulanmıştır. “Mega-üst Kimlikler” başlığı altında ise “Kapsayıcı Kimlik”, “Meta-kişisel Benlik”, “Tüm İnsanlıkla Özdeşleşme”, “Sakin Benlik” ve “Ekolojik Kimlik” olmak üzere sosyal kategorizasyon temelli olumsuz ilişkileri düzenleyen ve en az kapsayıcı olanı bile tüm insanlığı kapsayan kimlikler sunulmuştur. “Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise böyle kimliklere sahip olmanın etkileri tartışılmış olup gelecekte yürütülecek çalışmalara çeşitli öneriler sunulmuştur.

Sosyal Kategorizasyon: Kalıpyargı, Önyargı ve Ayrımcılığın Kökeni

Sosyal algının ayrılmaz ve önemli bir parçası olan sosyal kategorizasyon, insanların benzer ya da farklı özelliklerine göre gruplandırılmasını ifade eder (Hewstone, 1996). Sosyal kategorizasyon sonucu kişiler hem kendilerini hem de algının hedefi olan diğer insanları çeşitli özellikleri bakımından gruplara ayırır ve kendilerini konumlandıkları gruplar ile özdeşleştirir. Bu özdeşimler sonucu bireylerin sosyal kimlikleri oluşur (Demirtaş, 2003). Ayrıca gruplar ile kurulan özdeşimlerin derecesi kişilerin sosyal kimliklerinin davranışlarına etkisini belirler (Vezzali ve ark., 2012). Böylece sosyal kategorizasyon gruplar arası davranışları düzenler.

Sosyal kategorizasyon, bilgi işlem sürecinde belleğin yükünü hafifletir. Çünkü minimum bilişsel çaba ile maksimum bilgi elde etmeye olanak tanır (Hewstone, 1996). Ayrıca, bireylerin kendilerini ve diğerlerini tanıyıp anlamalarını sağlar. Böylece insanların hem kendilerinin hem de diğerlerinin topluluk içindeki yerlerini belirlemelerini ve diğerleriyle olan ilişkilerini düzenlemelerini kolaylaştırır (Tajfel, 1982).

Sosyal çevreyi anlama ve ilişkileri düzenleme gibi avantajlar sağlayan sosyal kategorizasyon, sosyal hayatta çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirir. Sosyal kategorizasyon işleminden sonra algılanan kişilerin bireysel özellikleri göz ardı edilir ve farklı bireyler, grup üyelikleri nedeniyle benzer olarak algılanmaya başlar (Reicher ve ark., 2010). Kişilerin üyesi oldukları grubun taşıdığı özellikler tüm grup üyelerine genellenir. Grup içi farklılıklar minimum düzeyde algılanırken gruplar arası farklılıklar maksimize edilir (Tajfel, 1982). Bu durum gruplar arası olumsuz ilişkilerin temeli olan kalıpyargılara yol açar.

Kalıpyargı, bir grubun tüm üyelerinin bireysel özellikleri göz ardı edilerek aynı özelliklere sahip olduklarına yönelik inancı ifade eder (Aronson ve ark., 2012). Kalıpyargılar, bir sosyal gruba ilişkin aşırı genellenmiş ve abartılmış, olumlu ya da olumsuz olabilen inançlardır (Allport, 1954). Örneğin; kırılganlık, bağımlılık ve duygusallık gibi özellikler kadınsı özellikler olarak görülürken saldırganlık, hırslı olmak ve bağımsızlık gibi özellikler erkeksi kabul edilir. Bu toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, kadın ile erkek arasındaki davranışlara rehberlik eder ve değişime oldukça dirençlidirler. Çünkü insanlar kalıpyargılarıyla çelişen durumlarla karşılaştıklarında kalıpyargılarını destekleyecek ek bilgi arayışına girerler. Bu şekilde de bilişsel tutarlılığı sağlayamazlarsa kalıpyargılarıyla çelişen durumları bir istisna olarak görürler (Taylor ve ark., 2006). Bu nedenle kalıpyargılar, çoğu zaman insanların gerçeklikten uzak davranmalarına neden olur.

Kalıpyargılar, bilişsel tasarruf sağladıkları için işlevsel olmalarına rağmen gruplar arası ilişkilerde çeşitli olumsuz sonuçlara yol açar. Çünkü kalıpyargılar, önyargı ve ayrımcılığın ilk aşamasını oluşturur. Gruplar arası ilişkileri olumsuz etkileyen önyargı, herhangi birine grup üyeliği nedeniyle yöneltilen olumsuz tutumdur (Brown, 2011). Önyargılar; etnik köken, cinsiyet ve yaş grupları gibi çeşitli sosyal gruplara yönelik olabilir. Ayrımcılık da önyargı gibi kalıpyargılardan beslenir ve en temel anlamda herhangi birine bir gruba üye olması nedeniyle yöneltilen olumsuz davranışları ifade eder (Göregenli, 2012).

Sosyal Kategorizasyon ve Gruplar Arası İlişkiler

Gruplar arası ilişkileri açıklamaya çalışan birçok kuram olsa da Sosyal Kimlik Kuramı gruplar arası ilişkileri sosyal kategorizasyon temelli ele alan bir kuramdır. Çatışma, yarışma, ortak amaçlar, iş birliği, bireysel çıkar ile grup çıkarları arasındaki tutarsızlık, iç grup ile dış grup yapısı ve kişilik gibi faktörler Sosyal Kimlik Kuramı öncesi gruplar arası ilişkileri etkileyen önemli değişkenler olarak ele alınmıştır (Tajfel ve ark., 1971). Ancak Sosyal Kimlik Kuramı, gruplar arası ilişkilerin olumsuz olması için bu gibi faktörlerin gerekli olmadığını ileri sürer. Kurama göre, sosyal kategorizasyon sonucu sadece kendini belirli bir grubun üyesi

olarak tanımlamak, insanların hem kendi grup üyelerine hem de dış grup üyelerine yönelik algılarını ve tutumlarını önemli derecede etkiler (Tajfel, 1970). Kurama göre bireyler olumlu bir benlik algısı oluşturmak amacıyla üyesi oldukları gruplar ile üyesi olmadıkları gruplar arasında sosyal karşılaştırma sürecine girerler. Bu karşılaştırma sonucunda iç grup yanlılığı yaparak kendi gruplarını karşılaştırdığı diğer gruplardan daha olumlu algılar. Kendi gruplarını değerlendirmek amacıyla yapılan bu karşılaştırma süreçleri gruplar arası olumsuz sonuçlara neden olur (Vanbeselaere, 2000).

Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde yürütülen minimal grup deneyleri, somut kaynaklar için rekabet olmadığında, grup üyeliğinin anlamsız ve rastgele olduğunda bile iç grup üyelerine yönelik olumlu ve dış grup üyelerine yönelik olumsuz tutumun geliştiğini göstermiştir (Tajfel ve ark., 1971). Bu deneyler, önyargının oluşmasında kategorizasyon sürecinin yeterli olduğunu göstermiştir. Farklı örneklem grupları ile yapılan pek çok çalışma, kurama destek sağlar nitelikte, insanların kendilerini çeşitli grup üyeliklerine göre tanımlamalarının iç ve dış grup üyelerine yönelik davranışlarını, duygu ve düşüncelerini etkilediğini göstermiştir. Örneğin, Rüstemli ve arkadaşlarının (2000) Kıbrıslı yerli ve göçmen Türkler ile yürüttükleri çalışmada kendilerini hangi kategoride konumlandıklarını fark etmeksizin katılımcıların iç grup yanlılığı yaparak olumlu özellikleri iç grup üyelerine yükledikleri görülmüştür. Benzer şekilde yakın tarihte Bağcı ve Raman (2020) tarafından yürütülen çalışmada da Kıbrıslı Türklerin iç grup kimlikleriyle özdeşleşme düzeylerinin Rumlara yönelik tutumu olumsuz etkilediği görülmüştür. Şen'in (2014) etnik sosyal kimlikler ile ilişkili yürüttüğü çalışmada ise Kürtlerin Türklerden daha yüksek düzeyde etnik kimlikleri ile özdeşleştikleri ve Kürtlerin Kürtlere yönelik hem bireysel hem de kolektif ayrımcılık algılarının Türkler ile karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gruplar Arası Olumsuz İlişkileri Azaltmaya Yönelik Müdahaleler

Modern toplumlarda gruplar arası ilişkilerin olumlu ya da olumsuz olması çeşitli kuramların ileri sürdüğü değişkenlerden etkilense de salt grup üyeliklerinin gruplar arası olumsuz sonuçlar doğurduğu görülür. Örneğin, Uysal'ın (2021) çalışmasında ulusal kimlikle özdeşleşme düzeyi ile mülteci yanlısı politikaları destekleme eğilimi arasında güçlü negatif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Yılmaz ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında da Türklerin Kürtlere ve Kürtlerin Türklere yönelik önyargılarını yordayan en önemli faktörün, bireylerin etnik kimlikleri ile özdeşleşme düzeyleri olduğu görülmüştür. Ulusal ya da etnik kimlikler gibi dinsel ve cinsiyet temelli sosyal kategorizasyonların da olumsuz etkilerini görmek mümkündür. Çalışmalar dinsel kimlikle özdeşleşmenin farklı dinlerdeki bireylere (örn., Durmaz, 2015; Licata ve ark., 2011), cinsiyet kimliğiyle özdeşleşmenin farklı cinsiyetteki bireylere (örn., Sezen, 2019) yönelik olumsuz tutumları arttırdığını göstermektedir. Ulus, din ve cinsiyet gibi sosyal kategorilere üye olmanın gruplar arası bu gibi olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik iki temel psikolojik müdahale yaklaşımı bulunur. Bu yaklaşımların birinde, olumsuz ilişkilere sahip gruplar arasında çeşitli koşullar altında temas sağlanır. Diğerinde ise bireylerin sosyal kategorik algılarına müdahale edilir. Diğer bir deyişle ikinci müdahale ile insanların kendilerini ve diğerlerini üyesi olarak algıladıkları sosyal kategorizasyon yapısının değiştirilmesi amaçlanır (Hewstone ve Greenland, 2000). Her iki müdahale yöntemi aracılığıyla bireylerin diğer grup üyelerine yönelik algı ve davranışlarının değiştirilmesi amaçlanır.

Allport (1954) tarafından ileri sürülen ve Pettigrew (1998) tarafından geliştirilen Temas Kuramı, farklı gruplara üye kişiler arasında kurulacak temasın gruplar arası ilişkileri olumlu yönde etkileyeceğini ileri sürer. Kurama göre gruplar arası temas; eşit statü, iş birliği, ortak hedefler ve otorite desteğinin olduğu koşullarda önyargıyı, çatışmayı ve ayrımcılığı azaltılabilir (Allport, 1954). Pettigrew (1998) bu koşullara ek olarak arkadaşlık etmenin olumlu bir temas için gerekli olduğunu ileri sürer. Dış grup üyeleriyle kurulan arkadaşlıklar, bireylerin sosyal kimliklerinin geçirgen hale gelmesini sağlar. Böylece dış grup üyelerine

yönelik önyargı azalır. Nitekim çalışmalar sosyal temasın etnik kimlik ve din gibi çeşitli gruplarda ön yargıyı azaltabileceğini göstermiştir. Örneğin, Türk ve arkadaşlarının (2019) yürüttükleri çalışmada gruplar arası olumlu temasın Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında yardım davranışını pozitif etkilediği görülürken Paldır'ın (2019) çalışmasında temasın, tehdit algısının dış grup üyelerine yönelik olumsuz etkisini azaltabileceği görülmüştür. Ancak fiziksel temas her zaman mümkün değildir ve fiziksel temasın mümkün olmadığı durumlarda temasın hayali olması da gruplar arası olumlu sonuçlar doğurur. Hayali Temas Kuramı'na göre dış grup üyeleriyle pozitif bir temasın hayal edilmesi dış gruba yönelik olumsuz tutumu azaltır (Turner ve ark., 2007). Çalışmalar gruplar arası pozitif hayali temasın önyargıyı azalttığını ve fiziksel temas niyetinde artışa neden olduğunu göstermiştir (örn., Crisp ve Turner, 2012; Husnu ve Crisp, 2010; West ve ark., 2011).

Gruplar arası temas ve temas sırasındaki koşullar, gruplar arası ilişkilerde her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz. Temas sırasındaki etkileşimin niteliği ve temas sayısı temasın sonuçlarını etkiler (Brown ve ark., 2007; Paolini ve ark., 2010). Pozitif temas gruplar arası olumlu sonuçlara neden olurken negatif temas gruplar arası olumsuz sonuçları artırır (Barlow ve ark., 2012; Yanbolluoğlu, 2018). Özellikle çatışmanın yoğun olduğu durumlarda temasın olumlu etkisi azalır (Dixon ve ark., 2005). Böyle durumlarda insanlar dış grup üyeleriyle temastan kaçınırlar. Ayrıca temasın tehdit unsuru taşıdığı koşullarda temas, gruplar arası ilişkilerin kötüleşmesine bile neden olabilir (Pettigrew ve Tropp, 2011).

Daha önce de değinildiği gibi gruplar arası olumsuz ilişkileri iyileştirmeye yönelik temas harici diğer yöntem, bireylerin üyesi oldukları ve diğerlerini üye olarak gördükleri sosyal kategorizasyon algılarına yöneliktir. Bu yaklaşıma göre iç ve dış grup üyelerini kapsayan yeni bir "biz" algısı, diğer bir deyişle önceki dış grubu da kapsayan ortak bir üst grup kimliği, sosyal kategorizasyon temelli gruplar arası olumsuz ilişkilerin etkisini azaltır. Çünkü daha önce dış grup üyeleri olan ancak yeni üst kimlik altında birleşen grup üyeleri daha çekici hale gelir (Hewstone ve Greenland, 2000). Kapsayıcı üst grup kimlikleri daha önemli hale geldikçe ve bu kimliklerle özdeşim düzeyi arttıkça alt sosyal grup kimlikleri önemsizleşir (Gaertner ve ark., 2000). Kapsayıcı bir üst kimlik sayesinde algılanan gruplar arası sınırlar azaldığı için alt iç grup yanlılıkları da azalır ve alt sosyal kimliklere üye olarak algılanmayan diğerlerine yönelik pozitif algı artar (Hewstone ve Greenland, 2000). Diğer bir deyişle daha kapsayıcı bir kimlik altında birleşmek, insanlarda geniş bir "biz" algısı yaratarak diğerine yönelik önyargıyı, çatışmayı ve ayrımcılığı azaltır (Gaertner ve ark., 2000). Paylaşılan üst kimlikler, insanları daha işbirlikçi davranmaya ve olumlu sosyal davranışlara yönlendirir (Dovidio ve ark., 2017; Wit ve Kerr, 2002).

Tolunda etnik ve cinsiyet temelli gruplar başta olmak üzere pek çok sosyal gruba yöneltelen kalıpyargı, önyargı ve ayrımcılığın yol açtığı olumsuz sonuçlar etkilerini çeşitli şekillerde göstermektedir. Temasın da zaman zaman bu olumsuz sonuçlara yönelik amaçlanan hedeflere ulaşmada başarısız olması nedeniyle gruplar arası ilişkileri düzenlemek amacıyla üst kimlik oluşturmaya çalışmanın gruplar arası ilişkileri iyileştirmede etkili olduğu görülmüştür. Nitekim Buchan ve arkadaşlarının (2011) yürüttükleri çok uluslu çalışmada bireylerde üst kimlik oluşturulduğunda oluşturulan kapsayıcı üst kimliğin, bireyleri dar görüşlü çıkarları aşan bir iş birliğine ve küresel kamu yararına yönelik davranışlara yönlendirdiği görülmüştür. Bu kapsayıcı üst kimlikler, diğer küçük grupları kapsayan, görece daha kapsayıcı ulusal ya da dinsel kimlikler olabileceği gibi ulusal ya da dinsel kimlikleri, diğer tüm insanları, diğer tüm canlıları ve cansız maddeleri kapsayan mega-üst kimlikler de olabilir. Bu üst kimlikler deneysel olarak oluşturulabileceği ya da belirlenleştirilebileceği gibi bireylerin benliklerinin önemli bir parçası da olabilir.

Mega-üst Kimlikler

Modern yaşam, insanları kendilerini merkezde konumlandıkları yıkıcı bir kimlik yapısı geliştirmeye itmiştir. Ancak bir buğday tanesiyle bile genetik ilişkimiz dolayısıyla ekolojik sistemle kopmaz bağlarımızın olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Carl Edward Segan'ın "Hepimiz yıldız tozuyuz" sözünden de anlaşılabilirdiği gibi bu biyolojik bağ dünyayla sınırlı değildir. Atomik düzeyde evrendeki tüm varlıklar ilişkilidir. Bu temelden ilişkiselliğin farkındalığı mega-üst kimliklere işaret eder. Mega-üst kimlikler; cinsiyet, yaş ya da etnik köken gibi sosyal kimlikleri kapsayan oldukça geniş kimliklerdir. Bu kimlikler evrensellik ve yardımseverlik değerleriyle yakından ilişkilidir ve insanları diğerleri için kaygılanmaya, diğerlerine yardım etmeye, grup içi çıkarları aşan davranışlara yönlendirir (Diebels ve Leary, 2019; Marchlewska ve ark., 2022). Nitekim önemli toplumsal olaylarda bile böyle kapsayıcı kimliklere sahip olmanın bireyleri tüm insanların refahını gözeterek şekilde davranmaya yönlendirdiği görülmüştür. Örneğin, Wang ve arkadaşlarının (2021) COVID-19 pandemisinin olumsuz etkilerinin yoğun olarak hissedildiği dönemde yürüttükleri çalışmada, kendini insanlık kategorisinde konumlandırmanın hastalığın yayılmasını engelleyici davranışlarla pozitif ilişkili olduğu görülmüştür.

İnsanlar birden fazla sosyal kimliğe sahiptirler. İnsanların sahip oldukları bu sosyal kimlikler kapsayıcılık düzeyleri bakımından farklılaşabilir ya da birbiriyle kesişebilir. Aşağıda sunulan *kapsayıcı kimlik*, *meta-kişisel benlik*, *tüm insanlıkla özdeşleşme*, *sakin benlik* ve *ekolojik kimlik* yapılarından en az kapsayıcı olanı bile tüm insanları insanlık kimliği altında birleştirir. Bu kimliklerden bazıları ise tüm varlıklar ile ilişkiselliğin önemli hale geldiği diğer varlıkları da kapsayan kimliklerdir. Bu nedenle bu kimlikler, etnik ya da dinsel kimlikler gibi sosyal kimlikleri kapsayarak, diğer bir deyişle bu gibi sosyal kimlikleri önemsizleştirerek gruplarlar arası olumsuz ilişkileri azaltır.

Kapsayıcı Kimlik

Çoğu insan kendini bireysel özelliklerine, diğerleriyle olan ilişkilerine ya da üyesi olduğu gruplara göre tanımlar. Ancak bazı insanların kimlikleri, bu özelliklerin ötesine uzanır ve hem diğer insanları hem de doğayı kapsayacak şekilde kurgulanır. Bireyselliğin, ilişkiselliğin ve kolektifliğin ötesine geçen bu kimliğe kapsayıcı kimlik (allo-inclusive identity) denir (Leary ve ark., 2008). Bu kimlik yapısında bireyselliğin ötesine geçmekten çok diğer varlıkların benliğin bir parçası halini alması önemlidir (Leary ve ark., 2008). Çünkü ilişkiyel ya da kolektif kimlikler de bireyselliğin ötesine geçmiş kimliklerdir.

Kapsayıcı kimlik, Diğerlerinin Benliğe Dâhil Edilmesi Ölçeği (Inclusion of Others in the Self Scale) (IOS Scale; Aron ve ark., 1992) ile ölçülmektedir (Leary, 2019). Katılımcılara 7 venn şemasından hangisinin 16 hedefle olan ilişkilerini en iyi şekilde yansıttığı sorulur. Katılımcılar bu şemalardan kendileri ve diğerleriyle örtüşme derecelerini gösteren en iyi şemaları seçer. 16 hedef, insanların birebir ilişkilerinin olduğu aile, arkadaş gibi yakın insanlardan, hiç tanışılmamış yabancı insanlardan, hayvanlardan ve cansız varlıklardan oluşan 4 kategoriden oluşur.

Kapsayıcı kimlik, tüm evrenle bağlantı duygusunu içerir ve gruplar arası birçok olumlu sonuçla yakından ilişkilidir. Bu kimlik diğer insanlarla olumlu ilişkileri ve sosyal bağları teşvik eder (Huppert, 2009). Dış grup üyelerine olumsuz tutuma engel olan nezaket, şefkat, affetme ve uyumluluk ile pozitif ilişkilidir (Leary ve ark., 2008). Ayrıca iyilik ve evrenselliği içeren değerleri kabul etmeyle pozitif, güçle ilgili değerlerle negatif ilişkilidir (Leary, 2019). Böyle bir kimlik yapısına sahip kişiler, kendileri de dâhil diğer tüm insanları, canlı ve cansız tüm varlıkları büyük bir grubun üyesi olarak kategorize ettikleri için diğer insanlara ve doğaya

şefkatle yaklaşırlar. Bu kişiler, başkaları hakkında daha fazla endişe duyar, sosyal ilişkilere ve çevre sorunlarına daha fazla duyarlıdırlar (Leary ve ark., 2008).

Meta-kişisel Benlik

Benlik ve benliğin sosyal dünyayla ilişkisi, bireysel ve kültürel farklılıklar gösterir. Bu nedenle klasik benlik kurguları olan bağımsız ve karşılıklı bağımlı benlik kurguları, farklı kültürlerdeki tüm insanların benlik yapılarını açıklamada yetersiz kalır (DeCicco ve Stroink, 2000). Bu eksikliği gidermek amacıyla meta-kişisel benlik kurgusu, bağımsız ve karşılıklı bağımlı benlik kurgularına ek olarak ileri sürülen daha kapsayıcı bir benlik yapısıdır (DeCicco ve Stroink, 2007). Stroink ve DeCicco'ya (2011) göre meta-kişisel benlik, benliği ve benliğin fiziksel ve sosyal dünyayla ilişkisini algılamamın bağımsız ve karşılıklı bağımlı benlik kurgularından farklı üçüncü bir aracıdır.

Meta-kişisel benlik, kimliğin kişiselliğin ötesinde inşa etme sürecidir (DeCicco ve Stroink, 2007). Meta-kişisel terimi, tipik olarak insanların kimliklerinin büyük bir kısmını oluşturan kişisel özelliklerin, ilişkilerin ve grup üyeliklerin ötesine uzanan bir benlik kurgusunu tanımlar (Leary, 2019). Bu benlik kurgusu, klasik benlik kurguları olan bağımsız ve karşılıklı bağımlı benlik kurgularından farklı olarak evrensel değerlere uzanır. Benliğin tüm yaşamla bağlı olduğu görüşünü içerir. Bu nedenle bireyin kendisinin, ilişkilerinin ve üyesi olduğu grupların çok ötesine uzanan, tüm insanlığı ve doğayı içeren bir benlik yapısıdır (Stroink ve DeCicco, 2011).

Meta-kişisel benlik, DeCicco ve Stroink (2007) tarafından geliştirilen 10 maddelik (örn., “Tüm canlılarla aramda gerçek bir bağ duyuyorum hissediyorum”, “Evrene karşı sorumluluk ve aitlik duyguları hissediyorum”) 7’li Likert tipi (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum) bir ölçek tarafından değerlendirilir. Yapılan çalışmalarda ölçeğin bağımsız bir şekilde kullanılmaktan çok Singelis (1994) tarafından geliştirilen Bağımsız ve Karşılıklı Bağımlı Benlik Kurgusu Ölçeği ile birlikte kullanıldığı gözlenmiştir. Faktör analizinde meta-kişisel benliğin, bağımsız ve karşılıklı bağımlı benlik kurgularından farklı ancak bu benlik kurguları ile ilişkili bir yapı olduğu görülmüştür. Kırca ve Ekşi (2022) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan ölçeğin 10. ifadesinin çıkarılmasıyla 9 ifade olarak Türkçeye uyarlandığı ve tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür.

Meta-kişisel benliğe sahip bireyler evrenle bütün halindedirler. Bu nedenle bu kişiler, davranışlarını diğer tüm canlılara etkilerini dikkate alarak düzenlerler. Bu kişiler, ilişkili olup olmamaları fark etmeksizin tüm insanlara karşı olumlu bir yönelime sahiptirler (Leary, 2019). Böyle bir yönelim daha düşük önyargı ve daha düşük modern ırkçılık ile ilişkilidir (DeCicco ve Stroink, 2000). Ayrıca meta-kişisel benlik diğerlerini anlamayla, diğerlerine yönelik hoşgörüyle, diğerlerine yardım etmeyle ve çevreyi koruma davranışlarıyla da pozitif ilişkilidir (Arnocky ve ark., 2007; Stroink ve DeCicco, 2011).

Tüm İnsanlıkla Özdeşleşme

İnsanların üyesi oldukları sosyal gruplar, çeşitli kulüpler gibi küçük ya da etnik köken ve cinsiyet gibi daha geniş sosyal gruplar olabilir. Bazı insanlar kendilerini tüm bu insan gruplarını kapsayan tüm insanlığın bir üyesi olarak görür. Bu durum, bu insanların farklı küçük gruplara üye olmalarına rağmen diğer insanları insanlık üst kimliği altında iç grup üyesi olarak algılamalarını sağlar. Böylece bu insanlar, görece küçük sosyal grup üyeliklerini paylaşmadıkları diğer insanları da kendilerine benzer algılar ve diğer insanlara yönelik olumlu tutum geliştirirler.

McFarland ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilen Tüm İnsanlıkla Özdeşleşme Ölçeği (TİÖÖ) 9 ifadeden oluşur ve bireylerin, giderek kendilerinden uzaklaşan hedeflere yönelik bağlılık duygularını ölçer.

“Aşağıdaki grupların her biriyle ne kadar özdeşleşirsiniz?”, “Aşağıdaki insan gruplarından ne sıklıkla biz diye bahsedersiniz?” gibi sorularla katılımcılardan topluluk, ulus ve tüm insanlıkla özdeşleşme düzeylerini 5’li Likert tipi (1 = Hiç, 5 = Çok fazla) ölçekle ifade etmeleri istenir. Ölçüm için sadece tüm insanlıkla özdeşleşmeyi temsil eden “tüm insanlıkla” özdeşleşme puanları dikkate alınır.

Tüm insanlıkla özdeşleşme, gruplar arası olumlu sonuçlarla yakından ilişkilidir. Böyle bir kimlik yapısı önyargıların azalmasını sağlar (McFarland, 2010). Bireylerin tüm insanlıkla özdeşleşme derecesi dış gruplara yönelik olumsuz tutumlara neden olan etnosentrizm, sosyal baskınlık yönelimi ve sağ kanat otoriteryanizmi ile negatif; dünya çapında insan haklarını destekleme eğilimi, empati ve prososyal davranışlar ile pozitif ilişkilidir. Tüm insanlıkla özdeşleşme etnosentrizmle negatif ilişkili olmasına rağmen etnosentrizmin tersi değildir (McFarland, 2010). Çünkü insanlar, benmerkezci düşüncelerden uzak olmalarına rağmen kendilerini tüm insanlığın bir üyesi olarak değerlendirmeyebilir ve diğerleri için endişe duymayabilirler. Yapılan son çalışmalar böyle bir kimliğe sahip olmanın toplumsal kriz durumlarında da prososyal davranışlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Örneğin, Barragan ve arkadaşlarının (2021) COVID-19 kapsamında yürüttükleri çalışmada, tüm insanlıkla özdeşleşme düzeyinin iş birliktelilik davranışları ve yardım tepkilerini yordadığı görülmüştür.

Sakin Benlik

Sakin benlik (quiet ego) bireysel ve ilişkisel özellikler ile çeşitli sosyal grup üyeliklerinin ötesine uzanan bir benlik yapısıdır (Bauer ve Wayment, 2008). Bu benlik yapısı, bireysel istek ve ihtiyaçlar ile diğer insanların istek ve ihtiyaçları arasında dengeli bir uyumu beraberinde getirir. Bu benlik yapısı da diğer mega-üst kimlikler gibi etnik kimlik ya da cinsiyet gibi alt grup üyeliklerini kapsayan bir benlik yapısıdır. Diğer insanları da kapsayan sakin benlik, kişisel faydalar ile diğerlerinin faydalarını dengelemeyi sağlar (Wayment ve ark., 2014).

Sakin benliğin birbiriyle etkileşim halinde olan perspektif alma (perspective taking), kapsayıcı kimlik (inclusive identity), bağımsız farkındalık (detached awareness) ve gelişme (growth) olarak isimlendirilen 4 temel yönü vardır (Wayment ve Bauer, 2018). Sakin benliğin bu özelliklerinden kapsayıcı kimlik ve perspektif alma, gruplar arası ilişkilerin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yardımcı olur. Daha önce de değinildiği gibi kapsayıcı bir kimlik, diğer insanları ve doğayı içine alan geniş bir kimlik tanımlamasıdır. Bu nedenle sakin benliğin bu yönü diğerlerine yönelik olumlu tutumu teşvik eder. Bu olumlu tutum diğer insanlarla sınırlı olmayıp canlı ve cansız tüm varlıklara yöneltilir. Ayrıca perspektif alma yoluyla da bireyler, diğer insanların bakış açılarını anlamaya çalışır ve böylece gruplar arası ilişkiler olumlulaşır.

Sakin Benlik Ölçeği (Quiet Ego Scale) Wayment ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçme aracı her biri sakin benliğin özelliğini yansıtan 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçme aracı, “Tanımadığım insanlarla aramda bir bağ hissedirim”, “İşlerimi çok dikkatimi vermeden aceleyle yaparım” gibi 14 ifadeden oluşmaktadır. Katılımcılar bu ifadelerin kendilerini ne ölçüde yansıttığını 5’li Likert tipi ölçekle (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) belirtirler. Ölçekten alınan yüksek puanlar sakin benlik düzeyinin yüksek olduğuna işaret eder. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Akça (2014) tarafından yapılmıştır. Ölçme aracının Türkçeye uyarlama çalışmasında “Farkında olmadan kendimi bir şeyler yaparken bulurum” ifadesi diğer ifadelerle negatif ilişkili olması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Böylece ölçme aracının 13 ifade ile Türkiye örnekleminde kullanılabileceği görülmüştür.

Sakin benlik, herhangi bir gruba üye olmanın yaratacağı olumsuzlukları gidermeyi sağlar. Diğer grup üyelerine saygı duymayı, onların istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak bireylerin kendi istek ve ihtiyaçlarına odaklanmalarını sağlar. Yapılan çalışmalar sakin benliğin hem prososyal hem de iş birliktelilik

düşünce ve davranışlar gibi gruplar arası pozitif ilişkileri sağlayan birçok faktörle pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir (örn., Wayment ve ark., 2014). Ayrıca bu benlik yapısı evrensellik, iyilikseverlik ve diğerleri ile dengeli ilişkileri yansıtan öz yönelim değerleriyle de güçlü bir şekilde pozitif ilişkilidir (Wayment ve Bauer, 2018). Sakin benliğin gruplar arası ilişkilerdeki etkilerinin doğrudan incelendiği çalışmalar sınırlı olsa da böyle bir benliğe sahip olmanın gruplar arası olumlu algı ve duygularla pozitif ilişkili olduğu görülmüştür (örn., Boin ve Voci, 2019).

Ekolojik Kimlik

Şehirlerde, apartman dairelerinde yaşayıp evlerimizde bitkiler bakar ve hayvanlar besleriz. Her birimiz evlerimizin pencerelerinden baktığımızda doğayı görmek isteriz. Doğanın betimlendiği bir tablo ya da bir fotoğraf gördüğümüzde gözlerimizi ondan alamayız. Evlerimizin duvarlarını bizlere huzur verecek şekilde doğada daha çok bulunan renklerle boyarız. Tüm bu davranışlarımız doğayla olan derin ve kopmaz bağlarımızdan kaynaklanır.

Neredeyse doğayı sevmeyen yoktur ve her insan farklı şekillerde de olsa doğayla etkileşim halindedir. Ancak ekolojik kimlik, doğayla etkileşimden kaynaklansa da böyle bir kimlikten söz edebilmek için doğayla etkileşimin bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerini anlamlı derecede etkilemesi gerekir (Clayton, 2003). Her insanda doğaya yönelik bir saygı ve doğayla bütünleşme isteği olsa da bu durumun insanlar üzerindeki etkilerinde bireysel farklılıklar gözlenir. Bu bireysel farklılıkların yoğunluğu ve doğaya yönelik olumlu tutumun algılayışı, motivasyonu ve tutumu ne ölçüde etkilediği ekolojik kimliğin var olup olmadığını belirler.

Ekolojik kimlik, insan türünün diğer her canlı gibi yerkürenin ekolojik sisteminin küçük bir parçası olduğuna işaret eden kapsayıcı bir mega-üst kimliktir. Bireylerin bedenleri, çevreleri ve sosyal grupları ile uyumları ekolojik kimliklerini yansıtır (Ertürk, 2009). Bu kimlik, bireylerin çevreleri ile ilişkileri bakımından kendilerini algılayış şekilleriyle ilişkilidir. Bu nedenle bireylerin çevreye yönelik bilgi ve eylemlerini kapsar (Broom, 2017; Wilson, 1996). Ancak bu kimlik yapısının etkileri sadece ekolojik çevreyle sınırlı olmayıp bireylerin duygu, düşünce, davranışlarını ve algılayış şeklini de önemli ölçüde etiler. Kişisel ve kişiler arası olumlu etkileri olan bu kimlik yapısının gruplar arası olumlu etkileri de vardır (Thomashow, 1996).

Walton ve Jones (2017) tarafından geliştirilen Ekolojik Kimlik Ölçeği (EKÖ) 5’li Likert tipi (1 = Hiç, 5 = Çok fazla), 18 ifadeden (örn., “Doğaya ve çevreye güçlü bir şekilde bağlı biriyim”, “Kendimi çevre üzerindeki etkisini önemsemeyen insanlarla özdeşleştiririm”) oluşan bir ölçme aracıdır. Ölçek; özdeşlik (sameness), farklılaşma (differentiation) ve merkezilik (centrality) olarak isimlendirilen 3 boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçme aracıyla alt boyutlar ayrı ayrı değerlendirilebileceği gibi ölçekten toplam bir ekolojik kimlik puanı da alınabilmektedir. EKÖ’nün Türkçe uyarlama çalışmaları Gezer ve İlhan (2018) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun da orijinal formuyla uyumlu olacak şekilde 3 boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Türkçe uyarlama çalışması, EKÖ’nün Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğunu ve bireylerin ekolojik kimliklerini ölçmek için kullanılabileceğini göstermektedir.

İnsanı diğer varlıklardan üstün görmek, küresel çevre sorunlarını beraberinde getirir. Oysa ekolojik kimlik, insan türünün diğer türlerden ve doğadan üstün olduğu fikrini reddeder, insanları diğer tüm canlılar gibi doğanın birer parçası olarak görür ve doğayı bir bütün olarak kabul eder. Bu nedenle bu kimlik, sadece gruplar arası ilişkilerin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmakla kalmaz, aynı zamanda diğer canlı ve cansız varlıklara da hoşgörülü olmayı ve saygı duymayı sağlar. Ekolojik kimlik, insan merkezli düşüncenin önüne geçerek doğa ile insan ilişkisine ve sürdürülebilirliğe önem vermeyi sağlar (Broom, 2017).

Sonuç ve Öneriler

Gruplar arası ilişkileri sosyal baskınlık yönelimi gibi bireysel ya da sınırlı kaynaklar için rekabet etmek gibi ilişkişel nedenler ile açıklamaya çalışan psikolojik yaklaşımlar makul öneriler sunsa da gruplar arası olumsuz ilişkileri sosyal kategorizasyon süreci bakımından ele almak önemlidir. Çünkü ilkel ve modern çeşitli olumlu sonuçları nedeniyle sosyal gruplara üye olmak, gruplar arası olumsuz ilişkileri beraberinde getirir. Nitekim insanları basit bir şekilde belirli gruplara ayırmanın gruplar arası olumsuz sonuçların ortaya çıkması için yeterli olduğu görülmüştür (Tajfel ve ark., 1971). Ayrıca modern yaşamın bireyleri benlik saygısı arayışına sürüklediği, sosyal karşılaştırma sürecinin benlik saygısı arayışına kaynaklık ettiği ve dış gruplara yönelik olumsuz tutumların olumlu bir benlik saygısı kazanma ihtiyacından kaynaklandığı düşünüldüğünde de gruplar arası ilişkilerin kategorizasyon süreci bağlamında ele alınmasının önemi olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada gruplar arası olumsuz ilişkiler sosyal kategorizasyon temelli ele alınmıştır.

Herhangi bir gruba üye olmanın yarattığı sosyal problemleri ortadan kaldırmak ya da en azından etkisini hafifletmek amacıyla ileri sürülen sosyal temas gibi geleneksel yöntemlerin yeterince işlevsel olmadığı görülmektedir (Dixon ve ark., 2005). Daha önce de değinildiği gibi temasın olumlu olabilmesi için birçok koşulun karşılanması gerekir. Ancak günlük hayatta bu koşulların oluşturulması oldukça güç görünmektedir. Oysa insanların kendilerini farklı sosyal gruplar yerine tüm insanlarla benzerliklerinin paylaşıldığı bir sosyal kategoride konumlandıklarını sağlamak gruplar arası ilişkileri iyileştirmek, bireylerin diğer insanlara ya da canlılara yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamak için önemli bir araçtır (Broom, 2017; Stroink ve DeCicco, 2011). Çünkü insanların kendilerini daha kapsayıcı sosyal gruplarda konumlandıklarını görece küçük grup üyeliklerinin getirdiği olumsuz sonuçları ortadan kaldırır. Üst grup kimliklerinin önemli hale gelmesi alt grup kimliklerini geri plana iter. Nitekim çalışmalar kapsayıcı kimliklere sahip olmanın ön yargıyı azalttığını ve gruplar arası olumlu ilişkileri artırdığını göstermiştir (örn., Dovidio ve ark., 2007; Nier ve ark., 2001). Kapsayıcı sosyal kimliklerin gruplar arası ilişkilerdeki olumlu etkileri nedeniyle bu çalışmada mega-üst kimlikler bütünsel olarak sunulmuştur. Mevcut çalışmanın bu kapsayıcı kimliklerin birlikte ele alındığı ilk ve tek çalışma olması nedeni ile alanyazının bu anlamda eksikliğini gidereceği ve sonraki çalışmalar için uygun bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

İnsanların grup üyelikleri, sosyal dünyaya ilişkin algılarını yapılandırır. Daha önce de değinildiği gibi grup üyelikleri, diğer bir deyişle sosyal kimlikler, grup üyeliğini paylaşan ve paylaşmayan diğerlerine yönelik davranışları etkiler. Ancak her sosyal grup üyeliği aynı gruplar arası sonucu doğurmaz. İnsanlar kendilerini sadece birkaç kişilik gruplardan milyonlarca kişinin üyesi olduğu gruplara kadar çeşitli gruplarda konumlandırabilmektedirler. İnsanların üyesi oldukları sosyal grupların kapsayıcılık derecesi gruplar arası ilişkilerin niteliğini belirler. Sosyal kimliklerin kapsayıcılığı arttıkça diğer insanların farklılıkları yerine benzerliklerine odaklanılır. Bu çalışmada vurgulanan mega-üst kimliklerin her biri kişiler arası farkları vurgulamayan ve ırk, milliyet, cinsiyet gibi grup kimliklerinin öneminin azalmasını sağlayan kapsayıcı üst kimliklerdir. Sunulan bu mega-üst kimliklerin bazıları ise tüm insanlığı kapsamakla kalmayıp canlı ve cansız tüm diğer varlıkları da kapsar. Bu kimlikler insanların kendilerini bireysel özelliklerine göre tanımlamaktan diğer tüm insanları, canlı ve cansız maddeleri kapsayacak şekilde tanımlamaya doğru genişledikçe normalde yabancı olarak görülen diğer insanlar ve varlıklar tanıdık hale gelir. Bu kimlikler, diğerinin ihtiyaç ve isteklerine odaklanmanın kapılarını açar ve gruplar arası olumlu ilişkiler doğurur. Böylece ötekiler kucaklanır.

Birçok çalışma günlük yaşamda mega-üst kimliklere sahip olmanın gruplar arası pozitif sonuçlarla ilişkili olduğunu göstermesine rağmen bu çalışmalar çoğunlukla öz-beyan verilerine dayanır (örn., Broom,

2017; Wayment ve ark., 2014). Bu nedenle böyle kimliklerin günlük yaşamdaki davranışsal etkilerinin incelendiği çalışmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca hangi süreçlerin bireylerin mega-üst kimlikler geliştirmelerini sağladığı ya da kolaylaştırdığı ve bu süreçlerin tüm insanlarda aynı etkiye neden olup olmadığının incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Hangi mega-üst kimliklerin kalıpyargıyı, önyargıyı ve ayrımcılığı önlemede daha etkili olduğunu ve bu kimliklerin tüm sosyal gruplar arasındaki olumsuz sonuçları azaltmada etkili olup olmadığını gösteren araştırmaların yürütülmesi yararlı olacaktır. Alanyazın incelendiğinde kapsayıcı kimlik ve tüm insanlıkla özdeşleşme ölçeklerinin Türkçe uyarlama çalışmalarına rastlanmamıştır. Bu ölçme araçlarının Türkiye kültüründe geçerli ve güvenilir olup olmadıklarının incelenmesinin alanyazına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye’de bu mega-üst kimlikler ile ilişkili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle bu kimlik yapılarının Türkiye’deki öncüllerinin, ilişkili oldukları psikolojik yapıların ve sonuçlarının incelenmesinin alanyazına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Ancak tüm bu eksikliklere rağmen bu derleme çalışması, mega-üst kimliklere sahip olmanın sosyal grup üyeliklerinin yarattığı sosyal problemlerin azalmasında etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Kaynaklar

- Akça, E. (2014). *Personality and cultural predictors of the Quiet Ego: Comparing Turkey and the United States* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Altemeyer, R. A. (1996). *The authoritarian specter*. Harvard University Press.
- Arnocky, S., Stroink, M. ve DeCicco, T. (2007). Self-construal predicts environmental concern, cooperation, and conservation. *Journal of Environmental Psychology*, 27(4), 255-264. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2007.06.005>
- Aron, A., Aron, E. N. ve Smollan, D. (1992). Inclusion of other in the self scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(4), 596-612. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.4.596>
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M. (2012). *Social psychology* (8th ed.). Prentice Hall.
- Bağcı, S. Ç. ve Raman, Ş. H. (2020). İçgrup kimlikle özdeşleşmenin dışgrup tutumlar ve davranışsal eğilimler üzerinde etkisi: Kıbrıs ve Türkiye örneği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35(Özel sayı), 133-148. <https://doi.org/10.31828/tpd1300443320190525x000042>
- Barlow, F. K., Paolini, S., Pedersen, A., Hornsey, M. J., Radke, H. R. M., Harwood, J., Rubin, M. ve Sibley, C. G. (2012). The contact caveat: Negative contact predicts increased prejudice more than positive contact predicts reduced prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(12), 1629-1643. <https://doi.org/10.1177/0146167212457953>
- Barragan, R. C., Oliveira, N., Khalvati, K., Brooks, R., Reinecke, K., Rao, R. P. ve Meltzoff, A. N. (2021). Identifying with all humanity predicts cooperative health behaviors and helpful responding during COVID-19. *Plos One*, 16(3), e0248234. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248234>
- Bauer, J. J. ve Wayment, H. A. (2008). The psychology of the quiet ego. H. A. Wayment ve J. J. Bauer (Eds.), *Transcending self-interest: Psychological explorations of the quiet ego* içinde (s. 7–19). American Psychological Association.
- Boin, J. ve Voci, A. (2019). Quiet ego and noisy ego: A useful distinction in the investigation of individual well-being and intergroup relations. *TPM: Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 26(3), 347-362. <https://doi.org/10.4473/TPM26.3.2>

- Broom, C. (2017). Exploring the relations between childhood experiences in nature and young adults' environmental attitudes and behaviours. *Australian Journal of Environmental Education*, 33(1), 34-47. <https://doi.org/10.1017/aee.2017.1>
- Brown, R. (2011). *Prejudice: Its social psychology*. Oxford: John Wiley & Sons.
- Brown, R., Eller, A., Leeds, S. ve Stace, K. (2007). Intergroup contact and intergroup attitudes: A longitudinal study. *European Journal of Social Psychology*, 37(4), 692-703. <https://doi.org/10.1002/ejsp.384>
- Buchan, N. R., Brewer, M. B., Grimalda, G., Wilson, R. K., Fatas, E. ve Foddy, M. (2011). Global social identity and global cooperation. *Psychological Science*, 22(6), 821-828. <https://doi.org/10.1177/0956797611409590>
- Clayton, S. (2003). Environmental identity: A conceptual and an operational definition. In S. Clayton ve S. Opatow (Eds.), *Identity and the natural environment. The psychological significance of nature* içinde (s. 45-65). The MIT Press.
- Crisp, R. J. ve Turner, R. N. (2012). The imagined contact hypothesis. *Advances in Experimental Social Psychology*, 46, 125-182. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-394281-4.00003-9>
- DeCicco, T. L. ve Stroink, L. (2000). *A new model of self-construal: The metapersonal self* [Poster presentation]. 108th Annual Convention of The American Psychological Association, Washington, DC, United States.
- DeCicco, T. L. ve Stroink, M. L. (2007). A third model of self-construal: The metapersonal self. *International Journal of Transpersonal Studies*, 26(1), 82-104. <https://doi.org/10.24972/ijts.2007.26.1.82>
- Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 123-144.
- Diebels, K. J. ve Leary, M. R. (2019). The psychological implications of believing that everything is One. *Journal of Positive Psychology*, 14(4), 463-473. <https://doi.org/10.1080/17439760.2018.1484939>
- Dixon, J., Durrheim, K. ve Tredoux, C. (2005). Beyond the optimal contact strategy: A reality check for the contact hypothesis. *American Psychologist*, 60(7), 697-711. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.7.697>
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Saguy, T. (2007). Another view of "we": Majority and minority group perspectives on a common ingroup identity. *European Review of Social Psychology*, 18(1), 296-330. <https://doi.org/10.1080/10463280701726132>
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Abad-Merino, S. (2017). Helping behaviour and subtle discrimination. E. van Leeuwen ve H. Zagefka (Eds.), *Intergroup helping* içinde (s. 3-22). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-53026-0_1
- Durmaz, A. (2015). *Alevi ve Sünnilerde sosyal kimlik ve önyargı (Malatya örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Ertürk, H. (2009). *Çevre Bilimleri*. Ekin Yayınları.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., Houlette, M., Johnson, K. M. ve McGlynn, E. A. (2000). Reducing intergroup conflict: From superordinate goals to decategorization, recategorization, and mutual differentiation. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4(1), 98-114. <https://doi.org/10.1037/1089-2699.4.1.98>
- Gezer, M. ve İlhan, M. (2018). Ekolojik kimlik ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(3), 1121-1142.
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Eds.), *Ayrımcılık - Çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 17-27). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Hewstone, M. (1996). Contact and categorization: Social psychological interventions to change intergroup relations. C. N. Macrae, C. Stangor ve M. Hewstone (Eds.), *Stereotypes and stereotyping* içinde (s. 323–368). Guilford.
- Hewstone, M. ve Greenland, K. (2000). Intergroup conflict. *International Journal of Psychology*, 35(2), 136-144. <https://doi.org/10.1080/002075900399439>
- Huppert, F. A. (2009). Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1(2), 137-164. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2009.01008.x>
- Husnu, S. ve Crisp, R. J. (2010). Elaboration enhances the imagined contact effect. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(6), 943-950. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.05.014>
- Kırca, B. ve Ekşi, H. (2022). Birey-ötesi benlik kurgusu ölçeği Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 12(2), 501-519. <https://doi.org/10.23863/kalem.2021.210>
- Leary, M. R. (2019). Hypo-egoic identity, prejudice, and intergroup relations. *TPM: Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 26(3), 335-246. <https://doi.org/10.4473/TPM26.3.1>
- Leary, M. R., Tipsord, J. ve Tate, E. B. (2008). Allo-inclusive identity: Incorporating the natural and social worlds into one's sense of self. H. Wayment ve J. Bauer (Eds.), *Transcending self-interest: Psychological explorations of the quiet ego* içinde (s. 137-148). American Psychological Association.
- Leonardelli, G. J. ve Toh, S. M. (2015). Social categorization in intergroup contexts: Three kinds of self-categorization. *Social and Personality Psychology Compass*, 9(2), 69-87. <https://doi.org/10.1111/spc3.12150>
- Licata, L., Klein, O., Saade, W., Azzi, A. E. ve Branscombe, N. R. (2011). Perceived out-group (Dis) continuity and attribution of responsibility for the Lebanese Civil War mediate effects of national and religious subgroup identification on intergroup attitudes. *Group Processes and Intergroup Relations*, 15(2) 179–192. <https://doi.org/10.1177/1368430211414445>
- Marchlewska, M., Hamer, K., Baran, M., Górska, P. ve Kaniasty, K. (2022). COVID-19: Why do people refuse vaccination? The role of social identities and conspiracy beliefs: Evidence from nationwide samples of Polish adults. *Vaccines*, 10(2), 268. <https://doi.org/10.3390/vaccines10020268>
- McFarland, S. (2010). Personality and support for universal human rights: A review and test of a structural model. *Journal of Personality*, 78(6), 1735-1764. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00668.x>
- McFarland, S., Webb, M. ve Brown, D. (2012). All humanity is my ingroup: A measure and studies of identification with all humanity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(5), 830-853. <https://doi.org/10.1037/a0028724>
- Nier, J. A., Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Banker, B. S., Ward, C. M. ve Rust, M. C. (2001). Changing interracial evaluations and behavior: The effects of a common group identity. *Group Processes & Intergroup Relations*, 4(4), 299-316. <https://doi.org/10.1177/1368430201004004001>
- Paldır, M. A. (2019). *Examining xenophobia in Syrian refugees context: The roles of perceived threats and social contact* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Paolini, S., Harwood, J. ve Rubin, M. (2010). Negative intergroup contact makes group memberships salient: Explaining why intergroup conflict endures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(12), 1723-1738. <https://doi.org/10.1177/0146167210388667>
- Park, B. ve Judd, C. M. (2005). Rethinking the link between categorization and prejudice within the social cognition perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 9(2), 108-130. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0902_2
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65-85. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.65>

- Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2011). *When groups meet: The dynamics of intergroup contact*. Psychology Press.
- Pratto, F. ve Shih, M. (2000). Social dominance orientation and group context in implicit group prejudice. *Psychological Science*, 11(6), 515-518. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00299>
- Reicher, S. D., Spears, R. ve Haslam, A. S. (2010). The social identity approach in social psychology. M. Wetherell ve C. T. Mohanty (Eds.), *Sage identities handbook* içinde (s. 45-62). Sage.
- Rustemli, A., Mertan, B. ve Ciftci, O. (2000). In-group favoritism among native and immigrant Turkish Cypriots: Trait evaluations of in-group and out-group targets. *The Journal of Social Psychology*, 140(1), 26-34. <https://doi.org/10.1080/00224540009600443>
- Sagan, C. (2000). *Carl Sagan's cosmic connection: An extraterrestrial perspective*. Cambridge University Press.
- Sezen, S. (2019). *Cinsiyetler arası statü farkına sosyal kimlik ve sistemi meşrulaştırma kuramları açısından bir bakış* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Singelis, T. M. (1994). The measurement of independent and interdependent self-construals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 580-591. <https://doi.org/10.1177/0146167294205014>
- Sparkman, D. ve Hamer, K. (2020). Seeing the human in everyone: Multicultural experiences predict more positive intergroup attitudes and humanitarian helping through identification with all humanity. *International Journal of Intercultural Relations*, 79, 121-134. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.08.007>
- Stone, C. H. ve Crisp, R. J. (2007). Superordinate and subgroup identification as predictors of intergroup evaluation in common ingroup contexts. *Group Processes and Intergroup Relations*, 10(4), 493-513. <https://doi.org/10.1177/1368430207081537>
- Stroink, M. ve DeCicco, T. (2011). Culture, religion, and the underlying value dimensions of the metapersonal self-construal. *Mental Health, Religion, and Culture*, 14(9), 917-934. <https://doi.org/10.1080/13674676.2010.536979>
- Şen, E. (2014). *Etnik gruplarda sosyal kimlik ve algılanan ayrımcılık: Türk ve Kürt etnik grupları üzerine bir çalışma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223(5), 96-103.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33(1), 1-39. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.33.020182.000245>
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P. ve Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149-178. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420010202>
- Tajfel, H. ve Forgas, J. P. (2000). Social categorization: Cognitions, values and groups. C. Stangor (Ed.), *Stereotypes and prejudice: Essential readings* içinde (s. 49-63). Psychology Press.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2006). *Social psychology* (12th ed.). Pearson Education.
- Thomashow, M. (1996). *Ecological identity: Becoming a reflective environmentalist*. Mit Press.
- Turner, R. N., Crisp, R. J. ve Lambert, E. (2007). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(4), 427-441. <https://doi.org/10.1177/1368430207081533>
- Türk, F., Türnüklü, A., Tercan, M. ve Kaçmaz, T. (2019). Gruplar arası olumlu ve olumsuz temas: Türk ve Suriyeli ilköğrencilerinin sınıf içi etkileşimlerinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 7(15), 214-235. <https://doi.org/10.7816/nesne-07-15-05>
- Uysal, M. S. (2021). *Populism, identity and leadership in supporting pro-refugee policies: Social identity approach* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Vanbeselaere, N. (2000). The treatment of relevant and irrelevant outgroups in minimal group situations with crossed categorizations. *The Journal of Social Psychology, 140*(4), 515-526. <https://doi.org/10.1080/00224540009600489>
- Vezzali, L., Stathi, S. ve Giovannini, D. (2012). Indirect contact through book reading: Improving adolescents' attitudes and behavioral intentions toward immigrants. *Psychology in the Schools, 49*(2), 148-162. <https://doi.org/10.1002/pits.20621>
- Walton, T.N. ve Jones, R. E. (2017). Ecological identity: The development and assessment of a measurement scale. *Environment and Behavior, 50*(6), 657-689. <https://doi.org/10.1177/0013916517710310>
- Wang, Z., Jetten, J., Steffens, N. K., Álvarez, B., Bentley, S. V., Salvador Casara, B. G., Crimston, C. R., Lonescu, O., Krug, H., Selvanathan, H. P., Tanjitpiyanond, P., Wibisono, S., Chen, S., Wang, J., Zhang, X. ve Sun, S. (2021). A world together: Global citizen identification as a basis for prosociality in the face of COVID-19. *Group Processes & Intergroup Relations, 13684302211051619*. <https://doi.org/10.1177/13684302211051619>
- Wayment, H. A., Bauer, J. J. ve Sylaska, K. (2014). The quiet ego scale: Measuring the compassionate self-identity. *Journal of Happiness Studies*.
- Wayment, H. A. ve Bauer, J. J. (2018). The quiet ego: Motives for self-other balance and growth in relation to well-being. *Journal of Happiness Studies, 19*(3), 881-896.
- West, K., Holmes, E. ve Hewstone, M. (2011). Enhancing imagined contact to reduce prejudice against people with schizophrenia. *Group Processes & Intergroup Relations, 14*(3), 407-428. <https://doi.org/10.1177/1368430210387805>
- Wilson, R. A. (1996). Environmental education. The development of the ecological self. *Early Childhood Education Journal, 24*(2), 121-23.
- Wit, A. P. ve Kerr, N. L. (2002). " Me versus just us versus us all" categorization and cooperation in nested social dilemmas. *Journal of Personality and Social Psychology, 83*(3), 616-637. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.3.616>
- Yanbollluoğlu, Ö. (2018). *Suriyeli mültecilere yönelik duygular ve algılanan sosyal mesafede, gruplararası pozitif ve negatif temas, sosyal baskınlık yönelimi, gruplararası tehdit ve gruplararası kaygının rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Uludağ Üniversitesi.
- Yılmaz, O., Cesur, S. ve Bayad, A. (2018). Türklerin ve Kürtlerin birbirlerine karşı olumsuz tutumlarının bazı psikolojik değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları, 21*(Özel Sayı), 82-99.